

Törő László Dávid

Professzionális történész a dilettáns szerepében: Marczali Henrik 1912-es alkotmánytörténeti vitája¹

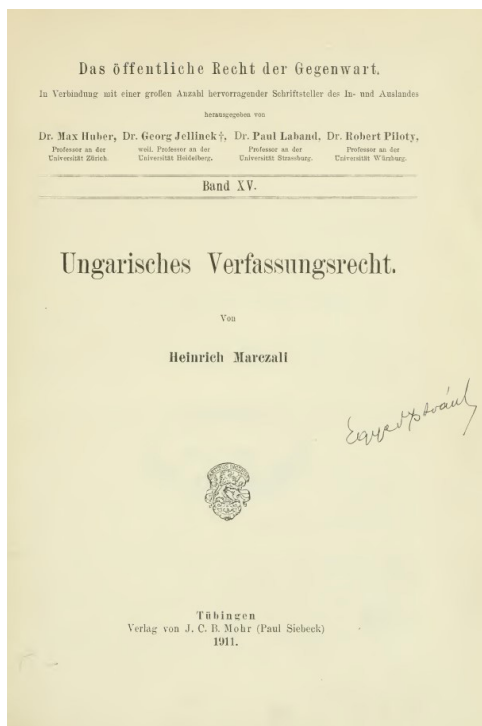
A neves professzionális történész, Marczali Henrik 1910-ben a magyar alkotmánytörténetről, 1911-ben pedig a magyar alkotmányjogról írt szintézist német nyelven, ráadásul egy komoly jelentőségű könyvsorozat keretén belül. Alkotmányjogi könyvét széles körű és elutasító kritika fogadta: a hazai közjogászok nem nézték jó szemmel, hogy egy történész alkotmányjogról ír, mégpedig külföldi közönség számára. Olyan meghatározó jogászok ragadtak tollat, mint Schiller Bódog, Polner Ödön, Ferdinándy Geza, Eöttevényi-Nagy Olivér, hogy részletesen elemezzék Marczali művét. A könyvről az osztrák publicisztika és közjogtudomány is megemlékezett, vegyes hangnemben. A terjedelmes visszhang ellenére a vita feledésbe merült, később elsősorban csak a közjogászok és jogtörténészek hivatkoztak rá, többnyire elrettentő példaként. Tanulmányom a vita rekonstruálásán, a felek érvelésének bemutatásán kívül arra is választ keres, hogy ez az összecsapás később miért vált elfeledetté, és milyen tanulságok vonhatók le mindebből a professzionalizációs diskurzusokra nézve? Külön kitérek majd Marczalinak az osztrák szerzőkkel folytatott vitájára is, és felteszem a kérdést, volt-e különbség a hazai és az osztrák recepció között.

Ungarisches Verfassungsrecht (1911)

Marczali magyar alkotmányjogi könyve a nemzetközi hírnévnek örvendő heidelbergi jogtudós, Georg Jellinek (1851–1911) könyvsorozatában (*Das öffentliche Recht der Gegenwart*) jelent meg, annak 15. köteteként. A sorozat célja az volt, hogy egy-egy ország közjogát tudományos alapokon, ismeretterjesztő formában tárja a nemzetközi közönség elé. Jellinek hírnevét elsősorban 1900-ban megjelent, általános államjogról írt műve (*Allgemeine Staatslehre*) alapozta meg, ám a történelem témája sem volt idegen a jogtudóstól, ezért a historiográfiai szakirodalom szerint kortárs alkotmánytörténészekre is hatott.² Egy ilyen sorozat részeként megjelenő mű tehát reprezentatív jellegű volt, s nagy presztízst jelentett Marczalinak. A probléma abból adódott, hogy a könyvsorozat többi kötetével szemben, amelyeket az adott ország egy-egy közjogásza készített el, a magyar alkotmányjogról egy történész írt szintézist. Ez nyilván súlyosan érintette a magyar (köz)jogtudósi szakmát, akik később is fontosnak tartották, hogy valamilyen magyarázatot találjanak erre az anomáliára.

1 A tanulmány elkészítését a Bolyai János ösztöndíj (BO/00246/23/2) támogatta.

2 GROTHE 2005. 97–98.

1. kép – Marczali Henrik: Ungarisches Verfassungsrecht

nekem 1910 nyarán Heidelbergben. A felett való bosszúságában, hogy az egyre késlekedő Nagy Ernő nem szállította neki kellő időre a kéziratát, Pulszky Polyxena ajánlatára Marczalit, a budapesti egyetemen a magyar történelem tanárát volt kénytelen megbízni a magyar alkotmányjog megírásával. Jellinek azonban e választással éppenséggel nem érte el a fenti cikkében ismertetett célkitűzését, mert Marczali nem volt az a szakterő, akit ő keresett, sőt a súlyos jogász feladatot, amely úgy látszik Nagy Ernőnek is szinte elháríthatatlan nehézséget okozott, a szakbíráló egybehangzó véleménye szerint nem sikerült megoldania.”⁴

Marczalinak a Pulszkyakkal való szoros kapcsolatát tekintve,⁵ a kiválasztásban valószínűleg Pulszky Polyxénának is lehetett szerepe, azonban Csekey nem említi meg, hogy az alkotmányjogi könyvről szóló megbízás

Eredetileg Nagy Ernő közjogász írta volna meg a művet,³ azonban sorozatos, több évig tartó késlekedései miatt Jellinek végül mást választott. Erről Csekey István, Nagy Ernő tanítványának visszaemlékezéséből értesülünk. A pályáját a dualizmus idején kezdő, Heidelbergben és Berlinben ösztöndíjjal tanuló és a magyar történészekkel is jó kapcsolatot ápoló Csekey István jogtudós 1931-ben így idézte fel Marczali megbízását.

„Hogy miként állapodott meg Jellinek a tőle annyira kifogásolt magyar közjog megírását illetően végre is Marczali személyében, annak érdekes történetét maga beszélte el

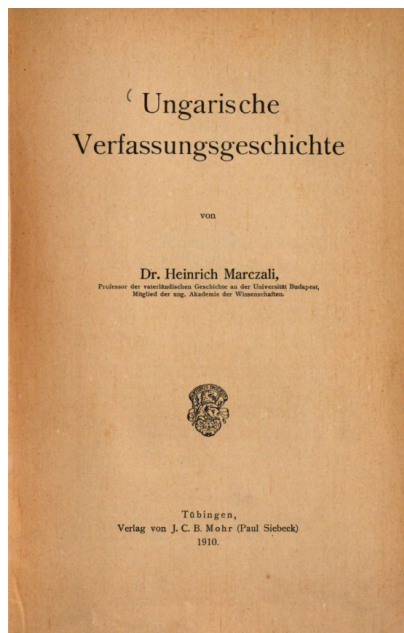
3 Márkus Dezső jogtudós és királyi törvényszéki bíró neve is felmerülhetett, legalábbis Marczali alkotmánytörténeti művének elején szerepel egy reklám a kiadó előkészületben lévő műveiről, s ott még Márkustól ígérték a magyar alkotmányjogi szintézis megjelentetését. Lásd a belső borítót itt: MARCZALI 1910.

4 CSEKEY 1931. 81.

5 Erről újabban lásd: DÉNES 2022. 179.

2. kép – Pulszky Polyxéna

3. kép – Marczali Henrik: Ungarische Verfassungsgeschichte

nem a semmiből érkezett: Marczalinak 1910-ben alkotmánytörténeti munkája jelent meg ugyanannál a kiadónál (J. C. B. Mohr).

Melyek a nagy vitákat kiváltó mű fő jellemzői? Mindenekelőtt három vonást emelnék ki: a jogi kérdések *történeti* (Marczali által „genetikusan” nevezett) feldolgozása, nagyon *kritikus* a katolikus egyházzal, a Szent Korona-tannal és az osztrák birodalmi gondolattal szemben, továbbá *egyenetlen*, politikátörténeti hangsúlyokkal terhelt szerkezet, amely magán viselte a műfaji keresztezés és kísérletezés jegeit.

Ami a feldolgozás szemléletét illeti, Marczali kihívóan fogalmazta meg alaptételét: szerinte a magyar jogi intézményeket történetpolitikai és pszichológiai faktorok (elsősorban: az államhatalommal szembeni bizalmatlanság) alakították, ezért egyáltalán nem jogtudományi szemszögből érthetők meg igazán. A magyar alkotmányt csak „genetikusan”,⁶ a történeti adottságok összefüggéseiben lehet megközelíteni, ezért ő történészként vizsgálja majd tárgyát. A közjog ráadásul nem logikailag zárt rendszer, állandóan változik: „*Ami ma érvényes, holnap megváltozhat. Azok az erők azonban, amelyek ezt elérik, tovább élnek és hatnak, s segíthetnek a további fejlődés helyes megértésében.*”⁷ A bevezető sorokat hosszas alkotmánytörténeti áttekintés követte, amely alapvetően hasonló volt az 1910-es mű szerkezetéhez.

⁶ A genetikus történelemszemléletre később (a két világháború között) előszeretettel hivatkoznak majd Marczali tanítványai és a szellemtörténészek, különösen Hóman Bálint és Szekfi Gyula.

⁷ MARCZALI 1911. IV.

Marczali kevésbé intézmény-, inkább személyközpontú felfogással írt az alkotmánytörténetről, kedvenc történelmi szereplői Nagy Lajos és Mátyás király voltak. Ezzel szemben a kortárs jogtörténészek (különösen a Budapesti Tudományegyetemen magyar alkotmány- és jogtörténetet tanító Timon Ákos) az Aranybullában, valamint a Szent Korona-tanban látták a magyar nemzeti géniusz legmaradandóbb alkotásait – Marczalit ezek kevésbé érdekelték és inkább Mátyás 1486. évi törvényeit emelte ki.⁸ A könyvben lévő történeti bevezetőben egyébként alkotmánytörténeti szempontból három szakaszra osztotta Magyarország történelmét: patrimonialis, rendi és nemzeti állam korszakára. Érdekes, hogy osztrák szerzőkhöz (például Harold Steinackerhez) hasonlóan a honfoglaló vezérek berendezkedését „*oligarchikus alkotmánynak*” és nem demokráciának (mint Timon Ákos) nevezte.⁹

A könyvön végighúzódik a katolikus egyházzal szembeni rendkívül kritikus álláspont. Marczali legfőbb problémája az volt, hogy a hazai katolikusok Róma helyett legtöbbször a magyar államhatalomnak engedelmessékedtek, így velük szemben inkább a protestánsok tartották ébren a demokratikus, alulról szerveződő ellenállás hagyományát.¹⁰ A középkort tárgyaló részekben egyébként Marczali azért is elítélte az egyházat, mert a II. András idején fellépő gazdasági válság idején uszított a zsidók ellen.¹¹

A kritika másik céltáblája a Szent Korona-tan volt, amellyel kapcsolatban egy teljesen egyedi értelmezést olvashatunk nála. Marczali nem fogadta el azt, hogy létezik a koronatanak és a koronához fűződő politikai eszméknek egy egységes jelentése. Szerinte a forrásokban a korona először kizárólag a király tulajdonaként, a király szimbólumaként jelenik meg, majd a 15. századtól, illetve inkább a 16. század elejétől két eltérő értelemben fordul elő: amikor az állam jelképét értik rajta, akkor „szent” jelző nélkül szerepel, szent koronáról viszont csak akkor írnak, amikor egy hűbéri felfogás jegyében a koronát, mint minden birtok legfőbb tulajdonosát nevezik meg.¹² Marczali az alkotmányos teóriák által elfedett társadalmi ellentéteket

---

⁸ Alkotmánytörténeti művében hosszan írt róluk, mert úgy vélte, ezekben a „modern állam körvonalai” olvashatók ki, például a jogállamiság elve. MARCZALI 1910. 55.

⁹ MARCZALI 1911. 1. A könyv irodalomjegyzékében megtalálhatók a magyar szerzőkkel sokat vitázó kortárs osztrák történészek (Gustav Turba, Harold Steinacker) művei is. Bár Marczali nem fogadta el osztrák birodalmi nézeteiket, szóhasználatukat időnként beépítette érvelésébe.

¹⁰ MARCZALI 1911. 137.

¹¹ MARCZALI 1911. 2. A zsidó, muszlim vámszedők és uzsorások kizsákmányoló eljárása miatti jogos népharagért elsősorban a királyi hatalom kapzsiságát és az egyház felbujtását tette felelőssé alkotmánytörténeti munkájában (jóllehet az adószedőket is „tettetársaknak” nevezte, bár őket inkább csak eszközöknek tartotta egy hibás rendszerben): MARCZALI 1910. 20. Érdekes ezt a beszédmódot összehasonlítani a *Magyar történet* Hóman Bálint által írt részével, amelyben Hóman sokkal erősebb és ellenségesebb kifejezésekkel írt a II. András idején tevékenykedő zsidó és muszlim adószedőkről. HÓMAN – SZEKFI 1935. 483.

¹² MARCZALI 1911. 25–27.

is igyekezett láthatóvá tenni, amikor Werbőczy Tripartitumának koronafelfogását elemezte:

„Werbőczy szövege teljesen kifejezésre juttatja az egész elmélet feudális természetét. Soha nem volt igaz az a tantétel, hogy minden nemes egyenlő és egyenlő előjogokkal bír. A birtoktalan nemeseket törvényi úton adóztatták. Máskülönben a szabad királyi város, amely mint olyan földbirtokos volt, nemesnek és a szent korona tagjának számított, míg a polgárai nem voltak azok és nemesi birtokkal sem rendelkezhettek.”¹³

Miután azonban az 1848. évi törvények eltörölték az ősiséget (a koronatan alapját),¹⁴ a korona ma már csak az államot jelképezi. A Szent Korona-tan tehát nem egységes, korhoz és térhez kötött fogalom, és még csak különösebb jelentősége sincs a jelen kor számára: ez a kutatási eredmény harcos kihívás volt a korszak jogtörténéseivel és közjogászaival szemben, akik szerint a koronatanban foglalt, idővel sem változó alapelvek (a király és nemzet harmonikus egyesülése az államot jelképező koronában, a megosztott közhatalom eszméje) az egész magyar alkotmánytörténelemben tetten érhetők, és a jelen számára is alapvető (pozitív) üzenettel bírnak.

Az osztrák birodalmi gondolat bírálata és Magyarország monarchián belüli „gyarmati” státuszának tárgyalása visszatérő elemek a könyvben. Marczali támadta például a neves osztrák történész, Alfred von Arneth felfogását, aki az Osztrák–Magyar Monarchiát továbbra is csak Ausztriának volt hajlandó nevezni.¹⁵ Különösen azonban a Mária Terézia idején bevezetett kettős vámrendszer gazdasági és társadalmi hatásai foglalkoztatták: Marczali szerint ugyanis e rendszer miatt nem fejlődhetett ki önálló magyar ipar és önálló polgári osztály: „Egy évszázadon keresztül, 1751-től 1848-ig Magyarországot nem tartományként, hanem gyarmatként kezelték és zsákmányolták ki, e rendszer nyomai pedig még ma is érezhetők. Magyarországon nem fejlődhetett ki igazi polgárság.”¹⁶ A szerző végkövetkeztetése egyébként jóval pesszimistább, mint az 1910-es alkotmánytörténeti munkájáé: míg 1910-ben pozitív végkicsengéssel ért véget történeti áttekintése (kiemelve a dualizmus idején történő gazdasági, kulturális fejlődést),¹⁷ addig az 1911-es alkotmányjogi munkája úgy értékelt, hogy a kiegyezés során a magyarok hozták a nagyobb áldozatot, hiszen lemondtak az önálló polgárság kifejlődéséről azért, hogy kialakuljon egy kompromisszumos együttélés az osztrákokkal.¹⁸

¹³ MARCZALI 1911. 28.

¹⁴ Az 1351 és 1848 között érvényben lévő ősiség elve szerint a nemes a Szent Koronától kapja birtokát, magvaszakadta után tehát az a koronára háramlik vissza.

¹⁵ MARCZALI 1911. 193.

¹⁶ MARCZALI 1911. 201.

¹⁷ MARCZALI 1910. 172.

¹⁸ MARCZALI 1911. 229.

A mű szerkezete rendkívül egyenetlen: Marczali a fennálló alkotmányos intézmények és szokások bemutatásánál gyakran kalandozik el vagy idéz terjedősen forrásokat. A koronázási szertartás leírása például különösen hozszadalmas, de a parlamenti obstrukció eseménytörténetére is részletesen kitért. Eközben rengeteg a hagyományos politikatörténeti (eseménytörténeti) fejtegetés, bár előfordulnak fantáziadús konstrukciók is (például, Marczali szerint az obstrukció az Aranybulla ellenállási jogának parlamentáris formája).¹⁹ A szerző gyakran él politikai javaslatokkal, így visszatérően részletezi, hogy mit kellene megreformálni a dualizmus rendszerében.²⁰

A kritikus recepció

Az első támadások Marczali könyve ellen a sajtóban jelentek meg. A *Pester Lloyd* 1911 februárjában még lelkesen számolt be arról, hogy hamarosan érkezik egy magyar közjogot feldolgozó mű Marczali tollából, amely biztosan „objektív és hiteles módon” fogja korrigálni a közjogi félreértéseket, hibákat.²¹ Miután a könyv napvilágot látott, a Rákosi Jenő szerkesztette *Budapesti Hírlap* hívta fel a figyelmet Marczali munkájára, mint amely téves nézeteket tartalmaz, ezért alapos bírálatban kell részesíteni. A cikk szerint Marczali történészként jó hírnévnek örvend, alkotmányjoghoz viszont nem ért. Azért, mert „az intézmények jogtörténeti fejlődését nem ismerteti, a dolgok mélyére sehol sem hatol, a jogelveket mellőzi, jogászai rendszere nincsen, a mi sajátos fölfogásunkat nem domborítja ki és művében sok olyat összehord, a mi sem nem közjog, sem nem jogtörténet, hanem vagy politikai események előadása, vagy politikai természetű fejtegetés, vagy közgazdasági kérdés.”²² Még ugyanaznap jelent meg kritika a műről a bécsi *Neue Freie Presse* hasábjain. Az ismertető szerint a magyar közjogászok nagyon szeretnek a történelemre hivatkozni, ezért Marczali történészként különösen alkalmas a magyar alkotmányjog külfölddel való megismertetésére. Marczali műve remekül tükrözi a magyar közjog állapotát: kevés intézménytörténeti fejtegetés, sok politikatörténet van benne. Az osztrák lap a kritika mellett viszont Marczali hangnemét objektívnak nevezte.²³

Miután a magyar és az osztrák sajtó is hírt adott a műről, közjogászok által írt, terjedelmesebb és komolyabb bírálatok is napvilágot láttak. Az elsőt a sorban Timon Ákos fiatal tanítványa, Schiller Bódog jelentette meg. Schiller szerint Marczali történészi módszere nem alkalmazható a közjog tárgyalásánál, mert a historikus a leírás technikájával él, míg a közjog

---

¹⁹ MARCZALI 1911. 85.

²⁰ Marczali szerint például a szászok számarányukhoz képest túl sok képviselőt küldhetnek, sok „tisza magyar” körzet pedig aránytalanul keveset. MARCZALI 1911. 91.

²¹ Das Staatsrecht Ungarns. *Pester Lloyd*, 1911. február 10. 5–6.

²² Marczali magyar közjoga. *Budapesti Hírlap*, 1912. január 14. 2.

²³ „Ungarisches Verfassungsrecht” von Heinrich Marczali. *Neue Freie Presse*, 1912. január 14. 35.

rendszer. A közjog, hiába történetileg alakult ki, mégis zárt egésznek tekinthető. A történész csak új tényanyag feltárásával járulhat hozzá a közjog tárgyalásához, ám semmiképpen sem módszerrel vagy elbeszélési móddal, hiszen a történelmi megközelítés nem alkalmas a zárt közjogi rendszer feldolgoására. Marczali nem elég fegyelmezett egy ilyen feldolgozás elkészítésére, túl sokat kalandoz és túlságosan felületes.²⁴ Schiller kritikája egyébként az egyetlen olyan a hazai recepcióban, amely legalább elviekben

4. kép – Schiller Bódog mestere, Timon Ákos

nem utasította el, hogy egy történész írjon közjogról: Georg von Below német történész példája a szerző szerint azt mutatja, hogy egy történésznek is lehet remek és alapos jogászai képzettsége.²⁵ Ami Marczali alkotmánytörténeti felfogását illeti, Schillernek természetesen a Szent Korona-tanról írtakkal volt a legnagyobb problémája. Szerinte a koronatan legfőbb tartalma nem a rá épülő birtokrend, ami ráadásul nem is feudális jellegű, hanem alapjaiban eltér a nyugati feudális gondolatkörtől. A tan legfontosabb tartalma tértől, időtől és nemzetfogalomtól független: a király és a nemzet között megosztott közhatalmat foglalja magában (e szerint mindegy tehát, hogy egy adott korban kik voltak a nemzet tagjai, vagy hogy létezett-e a valóságban nemesi egyenlőség).²⁶ Schiller azzal zárta cikkét, hogy Marczali ugyan jó magyar hazafi, ám könyvével mégis muníciót ad az osztrák történészek (különösen Harold Steinacker) számára.

A pozsonyi egyetem tanára, Polner Ödön már egy sokkal részletesebb tanulmánnyal jelentkezett a *Jogállamban*. Polner szintén a szakmai illetékeség témájával kezdte írását: Magyarország közjogát „*csak szakbeli jogász írhatja meg*.”²⁷ Marczali műve nem közjog, hanem politikátörténet. Túlságosan terjedős: „*Nem tudjuk mit keres modern közjogi könyvben a koronázási*

²⁴ SCHILLER, Felix: Ungarisches Verfassungsrecht. *Pester Lloyd*, 1912. február 18. 33.

²⁵ Illetve, emlékezzünk Georg Jellinek példájára: ő jogtudósként is foglalkozott történelemmel.

²⁶ SCHILLER, Felix: Ungarisches Verfassungsrecht. *Pester Lloyd*, 1912. február 18. 34.

²⁷ POLNER 1912. 337.

5. kép – Polner Ödön

szertartásnak az a terjedelmes, regényírói tollra méltó leírása.”²⁸ Az obstrukció keletkezésének politikatörténetéről: „Ily kérdések tárgyalása beleillik valamely napjaink politikai küzdelmeiről írott publicisztikai műbe, de nem a tételes közjogot ismertető munkába.”²⁹ Polner írásának érdekes ellentmondása, hogy bár visszatérően foglalkozik a szakmák (történész, jogász) határainak pontos kijelölésével, a diszciplínák elkülöníté-

sével, maga is rendszeresen átlépi ezeket a határokat. Kétrészes könyvkritikájának jelentős része ugyanis nem a közjogi, hanem az alkotmánytörténeti részekkel foglalkozott (ez az ellentmondás, mint majd látni fogjuk, végigkíséri az egész hazai recepciót), s még olyan helyeken is rendszerint belebonyolódik történelmi fejtegetésbe, ahol a tételes jogi problémákról volt szó. Polner alapvetően kétségbe vonta Marczali történeti periodizációját, a koronatanról írtakat és sok más, alkotmány- és jogtörténet témájához tartozó értelmezését. Ez az ambivalencia jellemzi a történelmi részeket kritizáló szöveghelyeket felvezető szabadkozást:

„Ha már történész írta meg e munkát, reményleni lehetett volna legalább annyit, hogy az alkotmánytörténeti rész, ha nem is egészen jogászián feldolgozva, de máskülönben sikerülni fog. Tartózkodni kívánok attól, hogy az előttünk fekvő munkának tisztán történelmi vonatkozású részei felett, melyekben szerző közöl itt-ott egy-két eddig talán kevésbé ismert történelmi adatot is, ítéletet mondjak. Erre mint jogász-ember nem tartom magamat illetékesnek. De mint közjogász, a kinek alkalma volt mai közjogi intézményeink történelmi kifejlődését is tanulmányozni, meg kell állapítanom, hogy az alkotmánytörténeti előadásban nem egy tévedés van.”³⁰

Polner szerint Marczali nem domborította ki eléggé a magyar alkotmánytörténelem egységes és folytonos, a külfölditől eltérő fejlődési útját. A rendi alkotmány a magyaroknál nem a király és az ország (rex és regnum) szembenállását jelentette, mint a németeknél, hanem a kettő egységet

28 POLNER 1912. 419.

29 POLNER 1912. 429.

30 POLNER 1912. 339–340.

képezett a Szent Korona testében. Volt ugyan, amikor ez az egység meggyengült, ám „az alkotmánynak alapjelleme azért az egész korszakon végig, 1848-ig fennmaradt.”³¹ A bíráló szerint a magyar történész nem értette meg a koronatanant, hiszen annak semmi köze a feudalizmushoz. Egy másik visszatérő kritikai pont az volt, hogy Marczali nem támasztja alá elég határozottan a magyar birodalmi igényeket Horvátországban és a Balkánon. Polner szerint például Szerbiáról, mint területi igényről soha nem mondott le Magyarországot, ellentétben Marczali állításával.³² Egyedülálló eset volt az egész vitában, hogy egyszer maga Polner kért számon több történetiséget Marczalin! A magyar történész szerint a nádorság intézménye már 1231 óta felelős jogintézménynek tekinthető és így a felelős minisztérium jogelődje. Polner ezzel szemben teljes joggal hangsúlyozta:

„egyszerűen azt állítani, hogy a minisztérium a régi nádori hivatalnak a jogutódja, vagy hogy a nádor 1231 óta szintén felelős volt, nem lehet. Mindezek a kérdések kissé bővebb kifejtést igényeltek volna, hisz a nádornak alkotmányjogi állása mégis más volt, mint a minisztériumé és közvetlenül 1848 előtt nemcsak a nádor volt az egyedüli kormányzati szerv, hanem más kormányzati szervek is voltak.”³³

Polnerhez hasonlóan Ferdinándy Gejza, a Budapesti Tudományegyetem közjogot oktató tanára is hosszas könyvkritikát tett közzé, ezúttal a Magyar Tudományos Akadémia lapjában, a *Budapesti Szemlében* (Ferdinándy akadémiai levelező tag volt ekkor). A bíráló alapja ezúttal is a felületesség, a politikatörténet túltengése, valamint a szakmai illetőség/illetlenség: „A dolgok mélyére nem iparkodik lehatolni, hanem beéri a felszínes ismertetéssel és a törvényszövegek szó szerinti közlésével.”³⁴ Az alkotmánytörténelem kérdései viszont ezúttal is előtérbe kerültek. Marczali új megállapítása a koronatan feudális jellegéről „merő önkényen alapszik.”³⁵ A tanban a külső forma valóban hűbéri, mivel a korona az ország területének fő tulajdonosa, a nemes pedig ez az elmélet a birtoka nagyságának arányában képesíti köztevékenységre. Csakhogy „e tan tartalma közjogi, mert a nemes részese is annak a hatalomnak, amelytől birtokát és jogát bírja, s amelynek alattvalója és így nem hűbéres, hanem politikai jogokkal bíró állampolgár.” Marczalinak a társadalmi ellentétekre utaló gondolatait Ferdinándy itt egészen hajmeresztő (a társadalmi-történeti valóság iránt teljesen érzéketlen) érveléssel igyekezett cáfolni. Igaz, hogy a birtoktalan nemesek nem voltak ennek a hatalomnak részesei, ám a törvény előtt ők is egyenlők voltak a többiekkel, „akárcsak ma annál az állampolgárnál, akit a census hiányában a szavazati jog meg nem il-

31 POLNER 1912. 346.

32 POLNER 1912. 351.

33 POLNER 1912. 430–431.

34 FERDINÁNDY 1912. 74.

35 FERDINÁNDY 1912. 79.

let, de a törvény előtt egyenlő a többi szavazati jogot gyakorló állampolgárral.”³⁶ Marczali szerint az Aranybulla már nincs érvényben. Bírálója úgy látta, ez még akkor sem lett volna szabad megemlítenie, ha igaz, mivel ezzel osztrák közjogi támadások számára készíti elő a talajt. Ám az Aranybulla ma is szó szerint érvényes, mert ma sem lehet bírói ítélet nélkül elfogni nemest. Marczali ezt nem érti, ami nem csoda, hiszen a Szent Korona-tant sem értette meg – hangsúlyozta Ferdinándy. „Mert mindezek a kérdések csak a szent korona tanával kapcsolatban fejthetők meg és magyarázhatók.”³⁷

MARCZALI ÉS A MAGYAR KÖZJOG.*

Marczali Henrik nem érve be a történetírás terén szerzett babérjaival, a jogtudomány terén kívánt újakat szerezni s német nyelven könyvet írt abba a vállalatba, a mely a világ összes államai közjogának gyűjteménye s *Das öffentliche Recht der Gegenwart* címét viseli.

Ez a gyűjtemény tehát arra fog szolgálni, hogy abban — miként eddig a *Marquardsens Handbuch*ban — mindenütt a külföldön, a hol németül tudnak, az idegen államok alkotmánya iránt érdeklődő jogtudósok megtalálják azt, a mit egyik-másik állam alkotmányáról s közjogáról tudni akarnak. A magyar alkotmány iránt érdeklődők tehát a

6. kép – Részlet Ferdinándy Gejza kritikájából

A *Magyar Társadalomtudományi Szemle* Eöttevényi-Nagy Olivér kassai jogakadémiai tanártól közölt ismertetést. Szerinte nincs meg Marczaliban a jogászi precizitás, látszik rajta, hogy történész: „*Csakhogy a történeti módszert nem szabad túlzásba vinni, s ez Marczalinak egyik nagy hibája.*”³⁸ Mióta a magyar királyság létrejött, a magyar alkotmány soha nem volt patriarchiális jellegű, hiszen a nemzet II. András idején is érezte a hatalmát a királlyal szemben.³⁹ A katolikus iskolák állami segélyezését bíráló részek a politikára és nem a közjogra tartoznak, de érthetetlen Marczalinak az a kijelentése is, hogy a „szent korona országai” elnevezés katolikus dominanciát sejtet.⁴⁰ A dualizmus intézményeinek elnevezésekor hibákat vétett, mert az osztrák centralisták elnevezéseit vette át. „*Hibás, hogy közös kormányról beszél. Nekünk azt a terminológiát, mely a Gesamtmonarchiera tendál, nem szabad használnunk.* Marczalinak, ki nemzeti jogaink mellett könyvének más

36 FERDINÁNDY 1912. 80.

37 FERDINÁNDY 1912. 86.

38 EÖTTEVÉNYI-NAGY 1912. 312.

39 EÖTTEVÉNYI-NAGY 1912. 314.

40 EÖTTEVÉNYI-NAGY 1912. 319–320.

részeiben oly szépen érvel, és nem hagy kétséget intentiói iránt, csakis a jogi nomenklaturában való tájékozatlanságával tudunk ilyesmit megmagyarázni.”⁴¹ Az idézett részlet jól mutatja, hogy a bírálók alapvetően nem vonták kétségbe Marczali magyar nemzeti elkötelezettségét, és bár mind úgy vélték, ártott az országnak könyvével, azt nem szándékosan, hanem képzetlensége miatt tette.

Nagyon érdekes színfolt a recepcióban Halász Imre hírlapíró recenziója a *Nyugat* lapjain, hiszen a hazai reakciók közül ez az egyetlen pozitív írás. Halász pont azt méltatta Marczaliban, amit a többiek elítéltek: hogy átlépte a szűk szakmai kereteket és valamilyen új területen próbálkozott. „Vannak történetírók, kiknél a régi dokumentumokban való búvárkodás kiöli az érzéket az emberi dokumentumok iránt. Marczali Henrik nem tartozik ezek közé. Ez a szorgalmas történettudós egyúttal publicista is igyekszik lenni, publicista a szó valódi értelmében, a közjognak, a *ius publicum*-nak művelője, tehát egy eddig rá nézve idegen terrenumon próbálkozik meg. S az erre való képesség az említett érdemes történettudósban nem is hiányzik.”⁴² Halász egyébként majdnem minden tekintetben ellentétes következtetésekre jutott, mint a közjogász értékelők. Szerinte a közjogi művekkel ellentétben Marczali kötetében nem jut akkora szerephez a történelem, a külföld tájékoztatására pedig kiválóan alkalmas. Az írás további része viszont kevésbé Marczaliról, hanem tőle függetlenül a Szent Korona-tanról szól. Halász szerint fontos eszmeiségről van szó, de semmi olyat nem tartalmaz, amire büszkének kellene lenni. „A szent korona tana tehát nem valami felsőbbrendű állami felfogásnak, hanem közjogi nyomorúságainknak, nemzeti létünk állandóan fenyegetett voltának a kifejezője, egyenes leszármazottja.”⁴³ A jövőben persze lehet, hogy nagy szüksége lesz még rá a politikusoknak – fejezte be gondolatmenetét.

Marczali nem válaszolt a kritikákra. Ami még érdekesebb, hogy a hazai historikusok sem foglaltak állást a vitában, és nem keltek a védelmére. Néhány burkolt állásfoglalást lehet csak felfedezni: a Magyar Történelmi Társulat folyóirata, a *Századok* a vitából mindössze Halász Imre recenzióját listázta, ami Marczalira nézve nyilván pozitívabb végkicsengésű volt.⁴⁴ Az *Akadémiai Értesítő* viszont Ferdinándy kritikáját szemlélte.⁴⁵ Mivel Marczali végül nem nyilvánult meg, a *Budapesti Hírlap* 1912 októberében idegesebb és támadóbb hangnemben sürgette, hogy vonja vissza nézeteit: „Kérjük tehát a jeles történettudóst, hogy hagyjon fel a jogászkodással. Más mesterség az, amelyet éppen úgy tanulni kell, mint az okiratok korának megállapítását.”⁴⁶

41 EÖTTEVÉNYI-NAGY 1912. 321. Kiemelések az eredetiben.

42 HALÁSZ 1912. 681.

43 HALÁSZ 1912. 686.

44 HELLEBRANT 1913. 13.

45 „Ferdinándy Gejza Marczali és a magyar közjog czimmel szigorú bírálatot ír Marczalinak 1911-ben Tübingenben megjelent »Ungarisches Verfassungsrecht« cz. munkájáról.” FOLYÓIRATOK SZEMLEJE 1912. 483.

46 Marczali és a közjog. *Budapesti Hírlap*, 1912. október 4. 2.

A vita tehát elmaradt, a közjogászok és jogtörténészek pedig úgy könyvelték el az összecsapás eredményét, hogy Marczali egyértelmű vereséget szenvedett. Születtek egyébként diplomatikusabb megoldások is a jogtudósok körében. Csekey Istvánnak 1917-ben jelent meg terjedelmes, a magyar történetírás eredményeit is hasznosító monográfiája a magyar trónöröklési jog történetéről. Ebben Marczali mindkét német nyelvű munkáját becsülettel hivatkozva, amikor viszont vitázott vele (nem meglepő módon a Szent Korona-tanról), nem említette meg a nevét:

„a szent korona elméletében nálunk egy sajtószzerű felfogás nyer jelképi kifejezést, amely csak formájában hűbéri, de tartalmában közjogi. A viszony a korona és a nemes közt ugyanolyan, mint a hűbérúr és a hűbéres között. De ez a hűbéri viszony közjogivá válik azáltal, hogy alapja nem szerződés, hogy nem a király magánhatalma, hanem a közhatalom jellegű királyság támogatását célozza”.⁴⁷

1918-ban német nyelven tanulmánykötet jelent meg Magyarország történelméről, közjogáról, kultúrájáról, amelyhez Berzeviczy Albert, az Akadémia elnöke írta az előszót. Itt már helyreállt a „rend”: a történelmi áttekintést⁴⁸ Marczali Henrik írta, a közjogi részt pedig Polner Ödön, aki rögtön a koronatan méltatásával kezdte elemzését.⁴⁹

Marczali könyve körül később (1915-ben) egy osztrák–magyar polémia is kirobbant, amely sok tekintetben máshogy és más hangsúlyokkal zajlott, így újabb historiográfiai kontextust jelent a diskurzus elemzéséhez.

Marczali Henrik és Edmund Bernatzik vitája a Pragmatica Sanctióról

Marczali 1911-es könyvének bírálói egybehangzóan állították, hogy a történész az osztrák centralista szerzőknek nyújt segítséget a magyar alkotmány elleni támadásaihoz. Láttuk azonban, hogy Ausztriában Marczalit a magyar nemzeti álláspontot valló tudósokhoz sorolták (így például a *Neue Freie Presse* korábban ismertetett cikkében). Különösen jól megnyilvánult ez a Pragmatica Sanctióról folytatott 1915. évi vitában.

Edmund Bernatzik (1854–1919) közjoggal és közigazgatási joggal foglalkozó osztrák tudós volt, aki élete utolsó szakaszában egyre erőteljesebben folyt bele a politikai és közjogi küzdelmekbe. Nevéhez fűződik az *Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht* című folyóirat megalapítása (1914) és szerkesztése, amely magyar jogi munkákról is rendszeresen közölt (sok esetben kimért, távolságtartó, de nem ellenséges) recenziókat. A második évfolyam részletes tanulmányt közölt Bernatzik tollából, amely a Pragmatica Sanctio osztrák és magyar értelmezéseit foglalta össze, ugyan-

---

⁴⁷ CSEKEY 1917. 33. Kiemelés az eredetiben.

⁴⁸ MARCZALI 1918.

⁴⁹ POLNER 1918.

akkor nem maradt meg a szűkebb téma keretein belül, hanem az egész magyar közjogi-politikai berendezkedés, illetve jogtudomány bírálata is nyújtotta.⁵⁰ Bernatzik azért kritizálta a magyar jogtudósokat, mert a kiegyezés alapját jelentő Pragmatica Sanctiót egyszerűen a dinasztia és Magyarország között kötött szerződésnek fogják fel, az országot pedig továbbra is „választási királyságnak” tartják.⁵¹ Marczali 1911-es könyve ebben a vitában a közjogászok (Ferdinándy) és jogtörténészek (Timon) neve mellé került, Bernatzik azonos felfogást tulajdonított nekik. Az osztrák tudós szerint a magyar király címe között továbbra is legalább 10 királyság szerepel (Magyarországon kívül például Szerbia, Horvátország, Bulgária), függetlenül attól, hogy ezek még magyar fennhatóság alatt állnak vagy sem. Marczali könyve ezeket hűbéres országoknak (Lehensländer) nevezte, ezért a magyar nacionalista felfogás reprezentánsa.⁵² Látható, hogyan helyeződtek át a hangsúlyok a hazai és az osztrák kritikában: Polner Ödön éppen azt nehezményezte, hogy Marczali szerint Szerbiával szemben már nem áll fenn a területi igény jogosultsága, Bernatzik viszont úgy látta, a magyar történész minden magyar birodalmi igényt alátámaszt. Elborzadva idézte Marczali könyvéből a következő sorokat (szemléltetve, hogy nemcsak néhány sovíniszta újságíró, hanem tekintélyes szakemberek is így gondolkodnak Magyarországon): „A magyar államterület jogi szempontból, mint azt államtudósaink vallják, nem csupán a korona fennhatósága alá tartozó területiumot foglalja magában, hanem mindent, amire az [a korona – T. L. D.] jogigénnyel bír.”⁵³ Bernatzik történetietlennek is tartotta Marczali eljárását, mert a magyar királyi címek között hagyományosan csak „Ráma” szerepel, ezt viszont a magyar történész azonosította a jelenlegi Boszniával.

Bernatzik tanulmányának nagy visszhangja volt Magyarországon, ebből Marczali válaszában kívül csak Illés József jogtörténész replikáját mutatom be, mert arra a magyar historikus pozitív példaként hivatkozott a későbbiekben. Illés József a Budapesti Tudományegyetemen volt a jogtörténet magántanára, valamint a huszti választókerület munkapárti országgyűlési képviselője, s ő inkább Hajnik Imre jogtörténeti munkásságának követője volt, mintsem Timon Ákosé. Ő is magáénak vallotta azonban az egyedülálló és korokon átívelő magyar közjogi géniusz tételét, mint az a Bernatziknak írt válaszából kiderül. Szerinte a magyar alkotmány folytonossága a nemzet lelkében él, nem a jogtudósok agyában, tehát egyfajta mágikus ereje van.⁵⁴ Nem is letűnt korok relikviája a történeti jog: „A régiségek azok számára értékesek, akik a régiségek birtokában vannak. A jog élete – ahol az tényleg jog

50 BERNATZIK 1915–1916a.

51 BERNATZIK 1915–1916a. 143.

52 BERNATZIK 1915–1916a. 163.

53 BERNATZIK 1915–1916a. 165. Az idézet helye: MARCZALI 1911. 29.

54 Ironikus, hogy a jogtörténész cikke címében „közjogi alkímiának” nevezte Bernatzik érvelési módszerét (mert hogy Illés szerint ismeretlen összetevőket keverget misztikus módon), miközben ő maga a magyar nemzeti jogi gondolkodás „mágikus erejéről” írt.

– *folytonos, jelen és múlt állandóan egymásra építkeznek.*⁵⁵ Illés végkövetkeztetése kimondva-kimondatlanul az volt, hogy Bernatzik osztrák volta miatt nem értheti meg a magyar alkotmányt.

Marczali a *Budapesti Szemlében* válaszolt Bernatzik kritikájára, miközben egyetértően hivatkozott Illés cikkére. A történész egyrészt történeti tekintélyekre támaszkodott: szerinte a régi magyar grófok (Erdődyek) is szerződésként emlegették a Pragmatica Sanctiót. Marczali fenntartotta az elveszett területek iránti magyar jogigényt Bernatzikkal szemben. *„A főrohamot azon hitlevélbe foglalt törvény ellen intézi, mely a királyt kötelezi a birodalom elveszett részeinek visszaszerzésére és bekebelezésére. Panaszkodik aztán közjogi íróink ellen, e sorok írója ellen különösen, hogy ők ezt a tant támogatják és Magyarország jogát melléktartományaira fenntartják. (...) Vájjon Bernatzik úr belenyugszik-e abba, hogy a lengyelek örökké az orosz martaléka legyenek, hogy az oroszok sanyargassák a finneket, a szerbek a bolgárokat stb. Tessék végig gondolni ezt a gondolatot: jogfolytonosság nincs, csak a nyerselő határoz.”*⁵⁶ Marczali itt egyenesen kiállt a magyar imperialista és gyarmatosító törekvések mellett – bár a lengyelek oroszok elleni függetlenségi harcai

7. kép – Marczali Henrik

és a magyar balkáni hódítás közötti párhuzam meglehetősen erőltetett –, sőt a hódítást megalapozó történeti jogot lényegében az önkény elleni fegyvernek tekintette. Fontos azonban figyelembe venni a kontextust: 1915-ben már javában zajlott a világháború, így Marczali nem zárkózott el 1911-es könyvének harcosabb értelmezése elől, sőt maga is erősítette visszamenőlegesen ezt az olvasatot. A cikk zárszava egyébként kifejezetten militáns hangvételű. Bernatzik dicsérte a magyar lovagiasságot tanulmányában. Marczali ezt így kommentálta: „oly

55 ILLÉS, Josef: Staatsrechtliche Alchimie. *Pester Lloyd*, 1915. augusztus 29. 3.

56 MARCZALI 1915. 196. Marczali első világháborúval kapcsolatos nézeteihez: TURBUCZ 2022; DÉNES 2022. 227–250.

tendentiákkal szemben, a minőknek Bernatzik úr a szócsöve, nem lovagiasság kell, hanem erő.”⁵⁷

Bernatzik saját folyóiratában válaszolt a magyarországi kritikákra és az osztrák szerzőre jellemző ironikus hangnemben reagált az őt centralistának nevező írásokra. Illés József szerint ő a „centralizmus álmának híve”. Bernatzik: „Valójában ez az álom még álmomban sem jut eszembe.”⁵⁸ Rövid írása végén azonban a vitát befejezettnek nyilvánította, ráadásul pont Marczali záró soraira hivatkozva. „Az igazság szeretetét itt [a magyar szerzőknél – T. L. D.] hiába keressük. Úgy tűnik, ez annak a következménye, hogy a lovagiasságot Marczali professzor beszüntette. Ilyen körülmények között e kritikák érvelésével értelmetlen hosszabban foglalkozni.”⁵⁹

A vita tanulságai

1931-ben országos alkotmány- és jogtörténeti vita robbant ki, miután az 1929-től magyar alkotmány- és jogtörténetet oktató Eckhart Ferenc közzétett egy programírást a magyar alkotmánytörténet-írás előtt álló feladatokról. Ebben Timon Ákost és követőit sovínisztáknak nevezte, a híres magyar közjogi felfogást nem létezőnek tartotta, a koronatan kialakulását térhez és időhöz kötötte ahelyett, hogy abszolutizálta volna, s a történeti, szűkebben a modern eszme- és társadalomtörténeti látásmód mellett érvelt. Eckhartot többek között azzal támadták közjogász ellenfelei, hogy jogi doktorátus nélkül oktat a Pázmány Péter Tudományegyetemen jogtörténetet, és hogy lebecsüli a Szent Korona-tan jelentősé-

8. kép – Eckhart Ferenc

⁵⁷ MARCZALI 1915. 200.

⁵⁸ BERNATZIK 1915–1916b. 655. A nacionalista szellemű vitákban jellemzően senki nem akarta magára vállalni a „támadó” szerepét, mindenki csak „védekező” pozícióban képzelte el magát. Bernatzik önképe szerint ő nem akarta Magyarországot megtámadni, „csupán a magyar kormányának a hazám ellen intézett támadását szerettem volna elhárítani. (...) Egy osztrák már nem is védekezhet támadás ellen.” BERNATZIK 1915–1916b. 655.

⁵⁹ BERNATZIK 1915–1916b. 656.

gét.⁶⁰ Számos olyan vitapont felmerült tehát, ami már Marczali könyvének 1912-es recepciójában is felbukkant. Marczali könyvét és a kritikus fogadtatást viszont szinte senki nem idézte ezekben a polémiákban; úgy tűnik teljesen feledésbe merült, különösen a történészek részéről.

Mi lehetett a kollektív amnézia oka? Úgy gondolom, hogy ez csak részben magyarázható Marczalinak a két világháború közötti elszigetelődésével. Már a dualizmus idején sem álltak ki mellette a történészek, és a szó szoros értelmében igazából nem is beszélhetünk vitáról, hiszen Marczali végül nem válaszolt az őt ért kritikákra. A később publikált visszaemlékezéseiben röviden írt az 1912. évi epizódról:

„Sokkal több vesződségem volt az alkotmányjoggal, de azt hiszem, a nagy misztériumot, a szent koronát sikerült megfejtenem, mégpedig éppen Verböczy alapján. Nem bíztam magamban, elmentem gróf Andrássy Gyulához, és felolvastam neki azt a rövid fejezetet. Ezért agyonütik az egyetemi jogászok, volt az első szava. Azt nem bánom, feleltem, de igaz-e? »Minden alaposan meg van okolva.« A munka megjelent, és ellenségeim száma megint tömegesen szaporodott.»⁶¹

Látható, Marczali utólag éppen egy közjogi tekintélyre hivatkozott, hogy ezzel elhárítsa a vádakát, mi szerint nem ért az alkotmányjoghoz.

A vita elfeledésének a legfőbb oka az lehetett, hogy a fokozódó professzionalizáció korában⁶² Marczali átlépte szűkebb szakmájának kereteit és egy másik tudomány területén próbálta ki magát. Az effajta kísérletezéseket a 20. század elején a soraikat záró szakmai céhek már egyre kevésbé tolerálták – valószínűleg a kortárs történészek is inkább a közjogászok belügyének tartották a vitát. Az ilyen határátlépés komolyabb intézményi támogatás nélkül különösen nehéznek bizonyult. Intézményes háttér mellett viszont előfordult, hogy siker koronázta a vállalkozást. Eckhart Ferenc az 1930-as években végül sikerrel alapított történészként jogtörténeti iskolát a jogi karon, hiába támadták jogászi végzettség hiánya miatt. Fontos azonban azt is látni, hogy a hasonlóságok mellett különbségek is voltak Marczali és Eckhart fellépése között. Míg utóbbit lényegében semmivel nem tudták megfogni a közjogászok (semmilyen megfontolásra érdemes kritikát nem tudtak megfogalmazni vele szemben), Marczalit valóban jogos bírálatok érték a jogtudósok részéről: könyvének szerkezete tényleg egyenetlen és politikatörténet-centrikus volt, amivel szemben Polner Ödön és társai joggal érveltek egy intézményközpontúbb tárgyalás modernebb volta mellett. Talán érzékelve, hogy ingoványos terepen mozog, Marczali 1911-es könyvében olykor fárasztóan sokat idézett törvényszövegeket különösebb értelmezés nélkül, ami alapot nyújtott az ellene felhozott kritikáknak.

---

⁶⁰ Bővebben lásd: TÖRŐ 2020.

⁶¹ MARCZALI 2000. 202–203.

⁶² ROMSICS 2011. 106–166.; ERŐS 2015. 129–151.

A vita jól szemlélteti, hogy nem mindegy, ki, hol, illetve mikor fejt ki gondolatait a tudomány területén. Marczali tragédiája, hogy a Szent Koronatanról írt egyedi és innovatív nézeteit egy alkotmányjogi könyvben tette közzé, a publikáció fóruma és Marczali jogász végzettségének hiánya miatt tehát könnyű volt diszkreditálni. Jellemző, hogy bár az 1910-es könyvben is szó van a koronatan „feudális” jellegéről,⁶³ azt senki nem támadta meg. Igaz, Marczali a hazai közegben azóta is unikumnak számító véleményét, ti. hogy a Szent Koronatanban a „szent” jelző egy utólagos, ráadásul már egy aktualitását veszített konstrukció, itt (az 1911-es művében) fogalmazta meg először. Nagy vesztesége a tudománynak, hogy a történész később nem fejtette ki bővebben ezzel kapcsolatos nézetét, mert ezt a problémát azóta sem merete boncolgatni senki, még a téma legjobb szakértője, Eckhart Ferenc sem. Marczalinak az ezzel összefüggő kritikus nézetei részben professzionális történészi képzéséből, részben viszont antiklerikális, liberális-nacionalista politikai beállítottságából eredtek.⁶⁴

Marczali történeti szemlélete és professzionalizmusa különösen abban nyilvánult meg, ahogy az egyes korok változó jellegét emelte ki, az adott társadalmi-alkotmányos viszonyokra tekintettel, amivel szemben a közjogászok rendszerint az állam, az állampolgárság, a törvények modern fogalmait alkalmazták régi korszakokra (lásd a visszatérő abszurd érvelésüket arról, hogy az emberek régen pont úgy a Szent Korona állampolgárai voltak, mint manapság, vagy hogy a megosztott közhatalom elve kisebb-nagyobb mértékben mindig érvényesült a hazai alkotmánytörténetben). Marczali sem volt mentes a közjogi nacionalizmus gondolkörének egyes elemeitől (amiről itt a nádor szerepéről folytatott vita árulkodik), ezek azonban nála sokkal kisebb jelentőségűek voltak.

A szembenállások jellege azonban nagyot változhat, ha transznacionális vitára kerül sor. Marczalinak az első világháború idején Edmund Bernatzikkal folytatott polémiája azért érdekes, mert annak során a magyar birodalmiság védelmében már azonos táborba került azokkal a hazai közjogászokkal és jogtörténészekkel, akik egyébként soha nem kérdőjelezték meg a történész nemzeti elkötelezettségét. Ez egyébként egy újabb különbség a későbbi Eckhart-vitához képest: míg az 1929-ig Bécsben dolgozó Eckhartot rendszerint azzal támadták, hogy „idegen”, az osztrák szerzőkkel azonos álláspontot foglal el, és ezért becsüli alá a magyar közjogi erényeket, Marczalinál ez a vád így soha nem jelent meg, őt nem tartották a magyar

---

⁶³ Különösen: MARCZALI 1910. 64.

⁶⁴ Jól mutatja ennek a politikai kérdésnek a fontosságát Marczali munkásságának e szakaszában, hogy 1910-es alkotmánytörténeti összefoglalója a kortárs egyházpolitikai viták taglalásával zárul, amelyben a liberális politikai eredményeket élte, így a polgári házasság intézményének bevezetését. MARCZALI 1910. 173–176. Mint arról a kritikák során szó volt, Marczali alkotmányjogi könyvében a „szent korona országai” elnevezést arra a törekvésre vezette vissza, hogy a katolicizmus visszaszerezze vezető szerepét az államban. MARCZALI 1911. 132. A korabeli egyházjogi kérdésekre lásd CSORBA 1999.

nemzethez képest kívülállónak.⁶⁵ Úgy látszik, a megítélésnél sokat nyomott a latba az, hogy melyik magyar történész mennyi időt töltött Bécsben.

SAJTÓFORRÁSOK

Budapesti Hírlap, 1912
Pester Lloyd, 1911, 1912, 1915
Neue Freie Presse 1912
Nyugat, 1912

IRODALOM

- BERNATZIK 1915–1916a   BERNATZIK, Edmund: Neues über die pragmatische Sanction. *Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht* 2. (1915–1916) 125–204.
- BERNATZIK 1915–1916b   BERNATZIK, Edmund: *Eine Entgegnung. Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht* 2. (1915–1916) 653–656.
- CSORBA 1999   CSORBA László: *A vallásalap „jogi természete”. Az egyházi vagyon problémája a polgári átalakulás korának Magyarországon 1782–1918.* Budapest, 1999.
- CSEKEY 1917   CSEKEY István: *A magyar trónöröklési jog. Jogtörténelmi és közjogi tanulmány oklevélmellékletekkel.* Budapest, 1917.
- CSEKEY 1931   CSEKEY István: A magyar alkotmány és a külföld. *Budapesti Szemle* 220. (1931):638. 73–91.
- DÉNES 2015   DÉNES Iván Zoltán: *A történelmi Magyarország eszménye. Szekfü Gyula, a történetíró és ideológus.* Pozsony, 2015.
- DÉNES 2022   DÉNES Iván Zoltán: *Választott nemzet. Marczali Henrik élete és munkássága.* Budapest, 2022.
- EÖTTEVÉNYI-NAGY 1912   EÖTTEVÉNYI-NAGY Olivér: Magyar közjog. Marczali németül írt magyar közjoga. *Magyar Társadalomtudományi Szemle* 5. (1912):4. 310–322.

---

⁶⁵ Okozhatott azonban számára némi frusztrációt az, hogy alkotmányjogi könyvéről azt írták, alátámaszthatja Harold Steinackernek a magyar alkotmány eredetiségét megkérdőjelező állításait. Talán ezek a vádak is hozzájárulhattak ahhoz, hogy Marczali később azzal támada meg (egyébként igaztalanul) Szekfü Gyulát, hogy az Steinackertől vette át a keresztény-germán kultúrközösséghez tartozó magyarság gondolatát. DÉNES 2015. 243.

- ERŐS 2015 ERŐS Vilmos: *Modern historiográfia. Az újkori történetírás egy története.* Budapest, 2015.
- FERDINÁNDY 1912 FERDINÁNDY Gejza: Marczali és a magyar közjog. *Budapesti Szemle* 150. (1912):424–426. 71–98.
- FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE 1912 Folyóiratok szemléje. *Akadémiai Értesítő* (1912):265–276. 483–487.
- GROTHE 2005 GROTHE, Ewald: *Zwischen Geschichte und Recht. Deutsche Verfassungsgeschichtsschreibung 1900–1970.* München, 2005.
- HALÁSZ 1912 HALÁSZ Imre: A Szent Korona tana. *Nyugat* 5. (1912):6. 681–689.
- HELLEBRANT 1913 HELLEBRANT Árpád: *A magyar történeti irodalom 1912-ben. Melléklet a „Századok” 1913. évi folyamához.* Budapest, 1913.
- HÓMAN – SZEKFŰ 1935 HÓMAN Bálint – SZEKFŰ Gyula: *Magyar történet, I.* kötet. Budapest, 1935.
- MARCZALI 1910 MARCZALI Heinrich: *Ungarische Verfassungsgeschichte.* Tübingen, 1910.
- MARCZALI 1911 MARCZALI Heinrich: *Ungarisches Verfassungsrecht.* Tübingen, 1911.
- MARCZALI 1915 MARCZALI Henrik: A Pragmatica Sanctio új megvilágításban. *Budapesti Szemle* 164. (1915):466–468. 190–200.
- MARCZALI 1918 MARCZALI, Heinrich: Übersicht der Geschichte Ungarns. In: *Ungarn. Land und Volk, Geschichte, Staatsrechts, Verwaltung und Rechtspflege, Landwirtschaft, Industrie und Handel, Schulwesen, Wissenschaftliches Leben, Literatur, Bildende Künste.* Budapest, 1918. 116–213.
- MARCZALI 2000 MARCZALI Henrik: *Emlékeim.* Budapest, 2000. [Eredeti megjelenés: 1929]
- POLNER 1912 POLNER Ödön: Magyar közjog német nyelven, 1–2. rész. *Jogállam* 11. (1912):1. 337–362.; *Jogállam* 11. (1912):6. 417–443.

- POLNER 1918   POLNER Ödön: Das Staatsrecht des Königreiches Ungarn und seiner Mitländer. In: *Ungarn. Land und Volk, Geschichte, Staatsrechts, Verwaltung und Rechtspflege, Landwirtschaft, Industrie und Handel, Schulwesen, Wissenschaftliches Leben, Literatur, Bildende Künste*. Budapest, 1918. 214–267.
- ROMSICS 2011   ROMSICS Ignác: *Clio bűvöletében. Magyar történetírás a 19–20. században, nemzetközi kitekintéssel*. Budapest, 2011.
- TÖRŐ 2020   TÖRŐ László Dávid: „A szellemtörténet is csak az adatokból indulhat ki”. *Eckhart Ferenc történelmi munkásságának főbb problémái*. Budapest, 2020.
- TURBUCZ 2022   TURBUCZ Péter: Az utolsó felvonástól a „Hogyan készült a nagy háború?” megjelenéséig. Marczali Henrik I. világháború értelmezéseinek útja. In: *Levéltári Évkönyv Új Folyam IV*. Szerk. Kis József. Miskolc, 2022. 236–263.

Professional Historian in the Role of Dilettante: The 1912 Constitutional History Debate of Henrik Marczali

By László Dávid Törő

(Summary)

The primary aim of this study is to reconstruct and evaluate a forgotten debate in constitutional history. Henrik Marczali wrote a synthesis of Hungarian constitutional history in 1910 and a synthesis of Hungarian constitutional law in 1911 in German as parts of a prestigious book series. Marczali's project angered Hungarian scholars of public laws (Ödön Polner, Gejza Ferdinándy, Olivér Eöttevényi-Nagy, Bódog Schiller, István Csekey), who did not accept that a historian was writing about public law for a foreign audience. Marczali gave a radically new interpretation of the nationalist and unhistorical doctrine of the Holy Crown, that had prevailed during the dualist period – but the tragedy of the author was that he did not do this in a historical work, so that scholars of public law could easily dismiss his arguments as not being competent in the field of constitutional law. In addition to reconstructing the debate and presenting the arguments of the opposing sides, my study also seeks to answer why this confrontation was later forgotten, and what lessons can be drawn from it for the discourse on professionalisation. My main claim in this respect is that professional discourse and classification (the distinction between professionals and outsiders) can have both positive and negative consequences: on the one hand, this discourse can keep away truly harmful views out of the profession, but it can also sometimes marginalise outsiders who might otherwise express innovative ideas.